

מסורת הש"ס
 א. משנה בכורות יג,א.
 ב. ילק"ש תורה תרפט.
 ג. ראה מכילתא שמות יג, יב. ספרי במדבר יח, טו. במדבר פ"ד ח.

גרסות

תחת בכור בבני ישראל במקרא וכן בכתי"מ ועוד: **תחת כל בכור בבני ישראל. כהנים ולוים פטורין בהמתן יש בכתי"מ: כהנים ולוים פטורה בהמתם ובכתי"מ: כהנים ולוים פרי בהמתם מן הבכורה. אפילו מבכור בהמה טהורה בכתי"מ ועוד: מבכור בהמה טהורה. פטרו הן עצמן יש בכתי"מ וכן הגיה הבי"ח: פטרו את עצמן ובכתי"מ: פטרו את עצמן.**
קדושת של ישראל בכתי"מ ועוד: קדושת של ישראל. לא יפקיע בכתי"מ ועוד: דין הוא שתפקיע.

גמרא מלשון המשנה "אם פטרו את של ישראל במדבר", משמע שהכהנים והלוים עצמם באו תחת פטרי חמוריהם של ישראל. ותמהים: אינהו פטרי [וכי הם עצמם פטרו]? הלא אדם – אדם פטר, בהמה – בהמה פטרה, דכתיב [שנאמר]: "קח את הלוים תחת כל בכור בכני ישראל ואת בהמת הלוים תחת בהמתם" (במדבר ג, מה): אמר אביי, הכי קאמר [כך הוא, התנא אומר]: כהנים ולוים – פטורין בהמתם מן הבכורה מקל וחומר: אם הפקיעה (הוציאה, פטרה) בהמתם של לויים (בני לוי, כהנים ולוים) בהמה של ישראל במדבר מן הבכורה – דין הוא שתפקיע את בהמתם של עצמן מן הבכורה. אמר ליה [ג] רבא: כיצד יכול אתה לפרש את הקל וחומר שבמשנה על בהמתם של הכהנים והלוים? והא "פטרו" אינהו קתני [והרי פטרו הם, הכהנים והלוים, הוא שונה], ולא בהמתם פטרה! ועוד, אם איתא [אם כן הוא], שבהמתם פטורה מקל וחומר – אפילו מבכור בהמה טהורה נפטרו [ייפטר] הכהנים והלוים, שהרי גם בהמה טהורה שלהם פטרה בהמה טהורה של ישראל במדבר. אלמה תנן [מדוע שנינו] להלן: לא נפטרו הכהנים והלוים מבכור בהמה טהורה, אלא מפדיון הבן ופטר חמור? אלא אמר רבא, הכי קתני [כך הוא שונה] במשנה: כהנים ולוים פטרו הן עצמן מקל וחומר, אם הפקיעה קדושתן של לויים קדושה של בכורי ישראל במדבר, לא יפקיע את עצמן? ויש לשאול: אשכחן [מצאנו אפוא] מקור לפטור את הלוים מדין בכור אדם, בהמה טמאה (כלומר, פטר חמור) שלהם, מנלן [מנין לנו]? על כך יש להשיב, אמר קרא [הכתוב]: "אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה" (במדבר יח, טו), כדי להקישם זה לזה: כל שישנו בככור אדם – ישנו בככור בהמה טמאה, וכל שאינו בככור אדם – אינו בככור בהמה טמאה.

גמרא ועוד אם איתא – דדרשין קל וחומר גבי צממה – מצבור צממה טהורה נפטרו לוים, דהא צממה טהורה לידהו הפקיעה צממה טהורה לא איתיה ליה למדרש הלי קל וחומר. והכי קאמר מתניתין: כהנים ולוים פטורין הן עצמן מפדיון הבן מקל וחומר. אם הפקיעה – קדושת פשוטי הלוים את קדושת בכורי ישראל צמודה – דין הוא שתפקיע קדושת בכורה שבהם, כדלמך לקמן [הא]: בכורי הלוים לא הפקיעו אלא עצמן. בהמה טמאה מנא לן – דנפטרו כהנים מפטר חמור. כל שאינו בככור אדם – כגון לוים וכהנים, דנפטרו מקל וחומר.

תוספות

דין הוא שתפקיע את של עצמן – גרס. ואי גרס "שתפקיע" לא גרס "את".

והא פטרו אינהו קתני – מרישא דקתני "והכהנים והלוים פטורין" – לא קשה מידי. דאיכא לפרש: פטורין מלקדש פטרי חמוריהן קאמר, ולא פטורין הן עצמן. אבל "פטרו" משמע פטרו אינהו.

ועוד אם איתא – דדרשין קל וחומר גבי בהמה, מבכור בהמה טהורה ליפטרו לוים, דהא בהמה דידיהו הפקיעה בהמת ישראל הטהורה. ואם תאמר, אם כן לקמן דנקט: שה אחד של בן לוי פטר כמה פטרי חמור של ישראל – אמאי לא נקט בהמה טהורה? דליכא למימר דבהמה טהורה לא פטר שה אחד כמה בכורות וטהורות דישאל אלא דוקא בפטרי חמור, אבל בטהורה מנו אחד כנגד אחד. דקאמר מה שפטרו בהמת לוים של ישראל בין טמאה בין טהורה מ"בהמת תחת בהמתם" נפקא ליה לקמן, בהמה אחת תחת בהמות הרבה משמע, בין טמאה בין טהורה! יש לומר: רבי חנינא דלקמן נקט מה שיכול לנהוג עכשיו. ועוד יש לפרש: מתניתין דלקמן אתא [לפרש], מה טעם פודה וחוזר ופודה – משום

שה אחד של בן לוי פטר כמה פטרי חמור של ישראל במדבר. אבל מה שפטר שה אחד של בן לוי במדבר כמה בכורות וטהורות של ישראל – לא נהג אלא באותה שעה, דעכשיו אין להם פדיון אלא יש בהן קדושת הגוף. ואם תאמר: ואביי מאי קסבר: אמאי לא עבדי קל וחומר בטהורה? יש לומר: קסבר, לענין טהורה שיש בהן קדושת מזבח – לא שייך למימר: פטורין את של עצמן מקל וחומר דפטורין של ישראל. דכהנים ולוים קרובים לצד מזבח יותר משל ישראל. אם הפקיעה קדושה של לויים כו' – ואם תאמר: מאי קל וחומר הוא זה? והלא פשוטי הלוים הפקיעו בכורות ישראל, אבל בכורי לוים לא הפקיעו כלום כדלקמן. והכי עבדי קל וחומר בככור של לויים, שלא מציינו שהפקיעו שום דבר? יש לומר, הכי דייק קל וחומר: קדושת לויות – שהלוי הפקיע קדושת בכורות ישראל, אם כן לוי בכור – דין הוא שלויות שלו יפקיע עצמו. וכן פירש הקונטרס. ולהכי קאמר לקמן דאין בכור מפקיע בכור, לויות של לוי אין מפקיע שתי בכורות, של עצמו ובכורות של ישראל. ואם תאמר: מאי טעמא דרבא דלית ליה קל וחומר דאביי דבהמה? והלא קל וחומר גמור הוא! ופירש הקונטרס: היינו טעמא דלא דרשי קל וחומר גבי בהמה, דאיצטריך לאקושי בכור בהמה טמאה לבכור אדם לגמורי: כל שאינו בככור אדם אינו בככור בהמה טמאה כדלקמן, שמע מינה: גבי בהמה לא איתיהב למדרש קל וחומר. ואין הלשון משמע כפירוש. דמדקאמר: אשכחן אדם בהמה טמאה מנלן, משמע דאיצטריך להקיש לאגמורי אבהמה טמאה, ולא לגלויי אטהורה דלא עבדי קל וחומר. ועוד: דדילמא איצטריך להקיש לכדדרשין לקמן בשמעתא, דבכור בהמה טמאה לא תחלוך בו בין לדורות בין באותה שעה, בשה. ולדורות נמי נפקא מינה, כההיא דרשא דגמרי מינה: פודה וחוזר ופודה, כמו שפטר במדבר שה אחד של בן לוי כמה פטרי חמור של ישראל! ועוד, איצטריך לרבי אליעזר דדריש בסוף פרקין (יב, ב): מה בכור אדם חייב באחריותו – אף בכור בהמה חייב באחריותו! ונראה לי, היינו טעמא דרבא: דדוקא באדם, שקדושת לוייה גורמת הפקעת בכורה – שייך לעשות קל וחומר. אבל

בבהמה, שאין קדושת השה של לויים גורמת הפקעת בכור בהמה, דאין בו קדושה – לא שייך למיעבד קל וחומר. **דין** הוא שתפקיע של עצמו – פירש הקונטרס: לרבא, "פטורין" דמתניתין איירי בפדיון הבן. וקשה: דבפטר חמור עסקינן! ופירש רבינו תם: הכי קאמר מתניתין: כהנים ולוים פטורין מפדיון פטר חמור, מה טעם – דהם עצמן פטורין מקל וחומר. לכן שמעינן בהמה טמאה מדאיתא לאדם. ולשון "הכי קאמר" קצת קשה לפירוש זה.

עיונים

אם איתא אפילו מבכור בהמה טהורה נפטרו ואילו אביי סבור כי קל וחומר זה הוא דווקא בבהמה טמאה שאין בה קדושת הגוף, אלא רק חוב כספי לכהן. וטעם הדבר, שאם הימצאות בהמה ביד הלוי פוטר את ישראל מלתת את פדיון בהמתו לכהן – כל שכן שהלוי עצמו פטור מכן. אבל לגבי בכור בהמה טהורה, שיש בו קדושת הגוף, והוא מיועד להקרבה, יש לומר להיפך: הואיל והקב"ה חפץ בלוים ומקרבם לקדושתו – כל שכן שרצונו שתישאר בהמתם בקדושת הבכורה (תוס', ראה תוס' חיצונות בש"מ). ויש שכתב כי לדעת אביי, בהמת הלוים באמת לא פטרה במדבר את בכורי הבהמה הטהורה של ישראל, אלא רק את פטרי חמוריהם (מזרחי על התורה. וראה בשיטת רבינו פרץ בש"מ, שכתב כי גם רבא סבר כן).

אלא אמר רבא הכי קתני כהנים ולוים פטרו הן וכו' ולדברי רבא יש לפרש את לשון המשנה כולה בככור אדם. אלא שיש להוסיף לכך את מה שנאמר בהמשך: בהמה טמאה מנלן וכו'. ודרך המשנה לומר דבריה בקיצור וברמז, ויש להשלים את הדברים לפי דברי חכמים במקום אחר, וכפי שאנן דרשו כן בספרי (במדבר יח, טו). ואף שפרק זה עוסק לכאורה בדין פטר חמור בלבד, ולא בככור אדם – מכל מקום הואיל ופטור בהמת הלוים לא נלמד אלא מן ההיקש ללוים גופם, הוכיח תחילה את פטור עצמם (רי"ד). ובפרק השמיני של מסכת זו, העוסק בפדיון הבן, לא נזכר כלל דין הכהנים והלוים. ומסתבר אפוא שהתנא שם מסתמך על מה שהוא שונה כאן שהם פטורים. וכן משמע מן המשנה בתחילת הפרק הבא (יג, א). אבל רבינו תם הציע לפרש את המשנה כך: כהנים ולוים פטורים מפטר חמור. וטעם הדבר – שהרי כהנים ולוים עצמם נפטרו מקל וחומר וכו' (ראה בתוס').

אם הפקיעה קדושתן של לויים וכו' כלומר, כשם שהועילה קדושת הלויה להפקיע את קדושת הבכורה מבכורות ישראל, שקדושת הלויה באה במקום קדושת הבכורה שבבכורות (שעבודת הקודש היתה בהם תחילה) – כך הועילה קדושת הלויה להפקיע את קדושת הבכורה של בכורות הלוים, שקדושת הלויה באה תחת קדושת הבכורה שבהם. והוא מה שאמר ר' עקיבא להלן (הא) שבכורות הלוים לא פדו יחד

בבכורות הלוים, שהרי גם הם, כמו הלוים עצמם, פטרו את של ישראל במדבר? ורש"י כתב כי היתה מסורת ביד חכמים שיש ללמוד דין בהמה (טמאה) מדין אדם בהיקש דווקא. ויש שהסביר באופן שונה מעט, שמקובל היה ביד חכמים שכהנים ולוים לא נפטרו מבכור בהמה טהורה, ולפי זה נמצא שאין מקום לדרוש קל וחומר, שהרי לפיו יש לפטור גם בהמה טהורה (מרומי שדה). ובתוס' נתנו טעם לדבר, כי קל וחומר זה אינו שייך אלא דווקא בלוים עצמם, שקדושת הלויה שבהם הפקיעה את קדושת הבכורה מבכורי ישראל, ומתוך כך גם קדושת בכורה שבהם. אבל בהמת הלוים אין לומר כן, שהרי שה של לויים לא הפקיע פטר חמור ישראל מקדושה שיש בו. ועוד, שדווקא שה של לוי פטר חמור של ישראל מן הבכורה, ולא חמור של לוי. וממילא אין לומר שחמורו של הלוי יהיה פטור (ראה בש"מ).

אורה ההלכה

לא נפטרו מבכור בהמה טהורה הכל חייבים בככור בהמה טהורה, כהנים ולוים וישראלים; ישראל ולוי צריך לתת את בכורו לכהן, ואילו הכהן מפריש את שלו ומקריבו. ובזמן הזה ממתין הכהן עד שיפול בו מום ואוכלו. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"א ה"ו. שו"ע יו"ד שכ, א).

כהנים ולוים פטרו הן עצמן וכו' כהנים ולוים פטורים מפדיון הבן מקל וחומר, אם פטרו של ישראל במדבר – דין הוא שיפטרו עצמם. כהסברו של רבא למשנה. (רמב"ם ספר זרעים הלכות ביכורים פ"א ה"ט. וראה פ"ב הי"ד. שו"ע יו"ד שה, יח).

מסורת הש"ס
 ד. חולין קלב.א. בכורות
 מז.א. ילק"ש תורה ריט. שם
 תרפט.
 ה. בכורות מז.א. וראה
 קידושין כט.ב.
 ו. אדר"ג פל"ד. במדב"ר
 פי"ג יג. ילק"ש תורה תרפט.
 שם תשכב.
 ז. יבמות פ"ב. חולין כד.ב.
 תמיד כז.א. ירושלמי מע"ש
 פי"ה ה"ג. שם סוטה פי"ז
 ה"א. ילק"ש תורה תרפט.
 שם תשנח. שם תתקטו. שם
 נ"ד תתרטז.

גרסות
דלא הוה ליה שה דליפקע
 בכתיב ועוד: **דלא הוה ליה**
שה ולא אפקע ויש דלא
הוה ליה דלא אפקע.
פטר רחם בפטר רחם
 בכתיב ועוד: **בכור בפטר**
רחם ויש בכתיב: בפטר
רחם.
לא ליפקע בכתיב: לא
ליפקע פטרי חמורים.

בעקבות דיון זה אמר ליה [ל] רב ספרא לאביי בתמיהה: לדידך דאמרת [לשיטתך] שאתה אומר שבהמתם של הלויים נפטרה מן הבכורה בקל וחומר, שהרי הפקיעה את בהמתם של ישראל מן הבכורה, צריכים אנו לומר: בן שבט לוי דהוה ליה [ל] שה דאפקע [שהפקיע] פטרי חמורי ישראל במדבר מן הבכורה —

ליפקע [שיפקע] דין בכורה מבהמותיו, אבל זה דלא הוה ליה שה דליפקע [שלא היה לו שה שיפקיע] — לא ליפקע [שלא יפקע]. וכן יש להקשות: בין לדידך [לשיטתך] ובין לשיטת רבא, שלדעת שניכם נפטרו הלויים עצמם מתוך שהפקיעו את קדושת בכורות ישראל, יש להסיק: דוקא לוי בן חדש, שנמנה במנין הלויים שבאו תחת בכורות ישראל, דאפקע [שיכיל היה להפקיע] — ליפקע [שיפקע] דין הבכורה ממנו, פחות מבן חדש דלא אפקע [שלא יכול היה להפקיע] בכורה במדבר — לא ליפקע [שלא יפקע] דין הבכורה ממנו! ועוד, אשה לוייה שילדה בן ואביו ישראל — לא תיפקע [לא תפקע] קדושת הבכורה ממנה, שהרי הנשים לא נמנו במנין הלויים שבאו תחת בכורות ישראל, אלמה [מדוע] אמר רב אדא בר אבהו: לוייה שילדה — בנה פטור מחמש סלעים של פדיון הבן? קשה]. כמו שאמר מר בריה [בנו] של

רב יוסף משמיה [משמו] של רבא, שאמר: ממה שנאמר בענין קדושת הבכור "פטר רחם" (שמות יג, יב ועוד) יש ללמוד כי בפטר רחם תלה רחמנא [תלתה התורה] את דין הבכורה, כלומר, באם היולדת. וכיון שכן — כל שנוול ללויה הריהו פטור מן הבכורה. וחזרו ומקשה רב ספרא על שיטת אביי ורבא: ואהרן שלא היה מנוי באותו מנין של הלויים, ואם כן לא הפקיע את הקדושה מבכור ישראל — לא ליפקע [יפקע] דין בכורה ממנו, דתניא [ששנויה ברייתא]: למה נקוד (רשומות נקודות) על משה ואהרן" (במדבר ג, לט) — כדי ללמד שלא היה באותו מנין של הלויים! ומשיבים, אמר קרא [המקרא] בענין זה: "הלויים" (שם מה), לומר: הוקשו כל הלויים זה לזה, ואף לוי שלא הפקיע בעצמו את בכורות ישראל פוקע ממנו דין בכורה. ומוסיפים: כהנים וכללם אהרן, מנלן [מנין לנ] שגם הם בכלל זה — כדברי רבי יהושע בן לוי, שאמר ר' יהושע בן לוי: בעשרים וארבעה מקומות נקראו הכהנים "לויים", וזה אחד מהן: "והכהנים הלויים בני צדוק" (יחזקאל מד, טו), ומשם יש ללמוד כי גם במקום שלא נזכרו במפורש — הריהם בכלל הלויים.

[א] משכחת דלויים כולן פטורין אפילו פחות מבן חדש — בן לוייה פטור. משמע שרוצה לתרץ חך פרכא דבן לוי בשנויא דפטר רחם ובן לוי שהוא בן חדש — עד שנויא דהוקשו כל הלויים כולן זה לזה. ואין משמע כן, אלא לגמרי מתרצא בשנויא דפטר רחם. ובן לוי שהוא פחות מבן חדש אין בו שום גרעיותא אלא במה שהוא פחות מבן חדש, והרי הוא בן לוי. וכיון דבפטר רחם תלה רחמנא, מה שהוא בן לוי משויה לוי ואף על פי שאין אביו לוי.

ואהרן שלא היה באותו מנין — פירש הקונטרס: לא הוא ולא בהמותיו, שלא הפקיעו בכורי ישראל — לא לפקעו בכורה דידיה. משמע שרוצה כמו כן להקשות דלא לפקע בכורת עצמו. ואי אפשר לומר כן, דלא היה אהרן בכור, דמרים גדולה ממנו שלש שנים כדאמר במדרש [ריש פרשת "שמות"], כמו שהיה אהרן גדול ממשה שלש שנים. ואם תאמר: מאי קשה ליה מאהרן טפי משלש מאות בכורים של לויים שלא נמנו בהדי עשרים ושנים אלף כדלקמן? ויש לומר: נהי דלענין עשרים ושנים אלף לא נמנו, משום דדיו לבכור שיפקיע עצמו, מכל מקום נמנו במנין לויים. אבל אהרן לא נמנה כלל.

עיונים
 בן לוי דהוה ליה שה דאפקע ליפקע ושאל הרא"ש: ובאמת, מדוע לא נאמר כן? והסביר כי כונת רב ספרא היא לדורות. שכל אלו שלא נפטרו מן הבכורה באותה שעה גם זרעו לא ייפטר מן הבכורה. ואילו המשנה אמרה בסתם שכל הלויים נפטרו מדין פטר חמור (תוס' הרא"ש).
 בין לדידך בין לרבא שהרי גם לשיטת אביי, אמנם הקל וחומר שבמשנתנו נאמר ביחס לפטר חמור, אבל בודאי שהוא קיים לענין בכור אדם, שאם לא כן — מנין שהוא פטור? (רש"י).
 בן חדש דאפקע ליפקע כתבו בתוס' כי אין הכוונה לאותו לוי בן חדש עצמו, שהרי כמבואר להלן, בכורות הלויים לא הפקיעו את בכורות ישראל. אלא כך משמעות הדברים: לוי בכור בן חדש, שהיה בכלל הפקעה באותה שעה, שהרי לויים שכמותו הפקיעו בכורות ישראל — תפקע בכורה שבו. אבל מי שלא היה אז בכלל הפקעה — מדוע תפקע בכורה שבו? וראה ברבינו גרשום שפירש כי הכוונה היא שאם ייוולד בכור ללוי זה שהיה באותה שעה פחות מבן חדש — לא ייפטר מן הבכורה.
 הא לא קשיא רש"י מסביר: אם אתה מניח שכל הלויים נפטרו מן הבכורה, גם אלו שלא הפקיעו את בכורות ישראל באותה שעה, כגון פחות מבן חדש — הרי גם בן של לוייה בכלל זה, שהרי הנוול ללוייה בכלל הלויים הוא. אבל עצם הקשייה — כיצד נפטר מן הבכורה מי שהיה פחות מבן חדש — אינה נפתרת בכך. וכן הבינו בתוס' חיצוניות, אלא שפירשו מצד אחר: הואיל ותלה הכתוב את הבכורה ב"פטר רחם", הרי בן לוייה פטור, בלא קשר לשאלה האם הפקיע בכור במדבר, שהרי לוייה אינה בת הפקעה כלל, שלא הפקיעה בכורי ישראל. אבל לגבי לוי זכר, שפטורו אינו נובע מהיותו לוי, אלא מן הפקעה, עומדת השאלה בעינה: מדוע פחות מבן חדש היא פטור, שהרי לא הפקיע (כך ביאר מהר"ט אלגאזי בפרק שמיני אות סה). אבל בתוס' מפרשים (וכן נראה לכאורה מדברי רבינו גרשום) כי יש בכך תירוץ גם לשאלה מלוי שהיה פחות מבן חדש, שהואיל והבכורה תלויה בפטר רחם, הרי כל שנוול ללוייה נפטר מן הבכורה, ויש אלו שהשנה אם היה הלוי פחות מבן חדש בשעת ההפקעה.
 ואהרן וכו' לא ליפקע כלומר, פטר חמור של אהרן לא ייפטר. אבל לא שאלו לגבי

אורה ההלכה
לוייה שילדה ישראל הבא מן הכהנת ומן הלוייה — פטור, שאין הדבר תלוי באב אלא באם, שנאמר: "פטר רחם בישראל". כמו בריה דרב יוסף משמו של רב. (רמב"ם שם פי"א ה"י. שו"ע שם).

לדידך דאמרת בהמתם — לאצטריה נמי קא דריש קל וחומר. בן לוי דהוה ליה שה — נמדנר, דאפקע פטרי חמורים שהיו (לו) נמדנר. בין לדידך ובין לרבא — דדרשימו קל וחומר גזי זכור אדם. דכיון דדרשת לגבי בהמה — כל שכן לגבי אדם, דאי לא דרשת גזי קל וחומר — אדם מנא לן? וכיון דדרשת, איכא למיפריך: לוי זכור בן חדש, דאשכחן גזי [לוי] פשוט בן (לוי) חדש דאפקע קדושת בכורות בני ישראל, דכולן מבן חדש ומעלה נמנו כדכתיב (נמדנר ג): "מבן חדש ומעלה" — יפקע זכור עגמו. וזכורי לויים בני חדש דין הוא שיפטרו עגמן, מקל וחומר מפשוטי בני חדש, דהפקיעו קדושת זכורי ישראל — קל וחומר בני חדש עגמן. בכור פחות מבן חדש — דלא אפקע פשוט דכוותיה קדושת זכור ישראל — לא יפקע קדושת עגמו. ולמה לא נפדו זכרם זכורי לויים שהיו נמדנר פחותים מבן חדש? לוייה שילדה — מישראל, לא תפקע קדושת זכור זנה. דהא לא נמנו נמדנר אלא זכרים, אצל נקבות לא הפקיעו כלום. בפטר רחם תלה רחמנא — לזכור. וכיון דרחם דהן לוייה הוא — אזלינן אחר האס לענין חמש סלעים: אי משכחינן דכולן לויים פטורין, אפילו פחותין מבן חדש שהיו נמדנר, שלא הפקיעו — בן לוייה נמי פטור. ואהרן שלא היה באותו מנין — לא הוא ולא נהמותיו, שלא הפקיעו את זכורי ישראל — לא יפקע פטרי חמורים דידיה! הוקשו כו' — השתא איפריקו כולהו תיזנא.

אמר ליה רב ספרא לאביי: לדידך דאמרן בהמתם, בן לוי דהוה ליה שה דאפקע — ליפקע, דלא הוה ליה שה דליפקע — לא ליפקע! בין לדידך בין לרבא, בן חדש דאפקע — ליפקע, פחות מבן חדש דלא אפקע — לא ליפקע! לוייה לא תיפקע! אלמה אמר רב אדא בר אבהו: 'לוייה שילדה' — בנה פטור מחמש סלעים? — הא לא קשיא, "פטר רחם" — בפטר רחם תלה רחמנא. — ואהרן שלא היה באותו מנין — לא ליפקע! דתניא: 'למה נקוד על "אהרן" שבחומש הפקודים' — שלא היה באותו מנין! — אמר קרא: "הלויים" — הוקשו כל הלויים זה לזה. פהניס מנלן? פדרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: 'בעשרים וארבעה מקומות נקראו כהנים "לויים", וזה אחד מהן — והכהנים הלויים בני צדוק'.

הוספות

דלא הוה ליה שה דאפקע לא לפקע — ואם תאמר: מכל מקום קל וחומר מיהא איתא, אם פטר שה של בן לוי פטרי חמורים של ישראל — כל שכן (מכל מקום) של שאר לויים שלא היה להם שה! ויש לומר: אין זה קל וחומר. לא אמר הכתוב לקחת בהמה של לוי זה תחת בהמה של לוי אחר, אלא תחת בהמת ישראל. ומכל מקום בדידה כשיש לו — עבדינן קל וחומר. בן חדש דאפקע ליפקע — לא קאמר: בלוי בכור בן חדש דאפקע בכור ישראל — לפקע, דאין בכור מפקיע בכור. אלא הכי קאמר: בן חדש דיש כח ללויות שבו להפקיע בכורות ישראל — ליפקע בכורת עצמו, כיון שכיוצא בו בפשוט מפקיע בכורות ישראל. אבל אותו שהיה פחות מבן חדש באותה שעה — לא תפקע בכורת של עצמו, ואף על פי שאחרי כן נעשה בן חדש. וכן לבכורות משם ואילך, דכיון דבאותה שעה לא מפקיע — גם לדורות, כדדריש בסמוך: "והיו" — בהוייתן יהו.

בפטר רחם תלה רחמנא — פירש הקונטרס: כיון דרחם דהך לוייה הוא, [אין] משכחת דלויים כולן פטורין אפילו פחות מבן חדש — בן לוייה פטור. משמע שרוצה לתרץ חך פרכא דבן לוי בשנויא דפטר רחם ובן לוי שהוא בן חדש — עד שנויא דהוקשו כל הלויים כולן זה לזה. ואין משמע כן, אלא לגמרי מתרצא בשנויא דפטר רחם. ובן לוי שהוא פחות מבן חדש אין בו שום גרעיותא אלא במה שהוא פחות מבן חדש, והרי הוא בן לוי. וכיון דבפטר רחם תלה רחמנא, מה שהוא בן לוי משויה לוי ואף על פי שאין אביו לוי.

ואהרן שלא היה באותו מנין — פירש הקונטרס: לא הוא ולא בהמותיו, שלא הפקיעו בכורי ישראל — לא לפקעו בכורה דידיה. משמע שרוצה כמו כן להקשות דלא לפקע בכורת עצמו. ואי אפשר לומר כן, דלא היה אהרן בכור, דמרים גדולה ממנו שלש שנים כדאמר במדרש [ריש פרשת "שמות"], כמו שהיה אהרן גדול ממשה שלש שנים. ואם תאמר: מאי קשה ליה מאהרן טפי משלש מאות בכורים של לויים שלא נמנו בהדי עשרים ושנים אלף כדלקמן? ויש לומר: נהי דלענין עשרים ושנים אלף לא נמנו, משום דדיו לבכור שיפקיע עצמו, מכל מקום נמנו במנין לויים. אבל אהרן לא נמנה כלל.

מסורת הש"ס
א. משנה בכורות ט,א.

גרסות

יהו בכת"מ: יהו ולדורות.
בו פדו לדורות בכת"מ
מילים אלה חסרות, וכן
להלן.

חלקת בכת"מ ועוד:
חלקתה בו.

אף בהמה בכת"מ ועוד: אף
בכור בהמה.

או בהמה תחת בהמה או
בהמתם תחת בהמתם מאי
בהמת תחת בהמתם
בכת"מ: אי בהמת בהמת
אי בהמתם בהמתם מאי
בהמת בהמתם.

ועוד שואלים: ולדורות מנלן [מנין לנן] שהכהנים והלוויים פטורים מן
הבכורה? ומשיבים, אמר קרא [הכתוב] באותה פרשה: "והיו לי הלויים"
(במדבר ג, יח), "והיו" – כוונתו בהווייתן יהו, כפי שהם, בקדושתם.

א בדברי רב ספרא שבבבלי הקודם נזכר כי בשעה שנבחרו הלוויים במדבר,
פטור שה של לוי את פטרי
חמוריהם של ישראל מן הבכורה.
ושואלים: וממאי [ומנין] שהיה הדבר
כשה? אמר רב חסדא: נאמר כסף
לדורות בפדיון בכור אדם ("תפדה
בערך כסף חמשת שקלים", במדבר
יח, טז), ונאמר שה לדורות בפדיון
פטור חמור ("וכל פטר חמור תפדה
בשה", שמות יג, יג), ויש ללמוד מזה
על זה: מה כסף האמור לדורות –
בו פדו לדורות, וגם בו פדו לאותה
שעה, שהרי הבכורות העודפים על
מנין הלוויים צריכים היו לפדות עצמם
בחמשה שקלים (ראה במדבר ג, מז),
אף שה האמור לדורות – בו פדו
לדורות, בו פדו באותה שעה.
ודוחים את ההוכחה: מה לכסף שפדו
בו לשעה ולדורות, שהרי הוא משמש
באופן כללי לפדיון, שכן פודין בו
הקדשות ומעשר שני, אבל לא מצאנו
כן לגבי שה! אלא מכאן יש ללמוד,
שאמר קרא [הכתוב]: "אך פדה
תפדה את בכור האדם ואת בכור
הבהמה הטמאה תפדה" (במדבר יח,
טז), והכתוב מקישם זה לזה: מה
בכור אדם לא חלקת בין לדורות בין
לאותה שעה שהוא נפדה בכסף, אף
בהמה טמאה – לא תחלוק בו בין
לדורות בין לאותה שעה, שהוא
נפדה בשה.

ב ועוד בפדיון פטרי החמורים
שבאותה שעה, שנלקחו הלוויים
תחת בכורות ישראל ובהמות הלוויים
תחת בכורות בהמות ישראל. אמר ר'
חנינא: שה אחד של בן לוי במדבר
פטור כמה פטרי חמורים מישראל.
אמר אביי: תדע שכן הוא, שהרי
מנה הכתוב עודפים באדם, שהזכיר
הכתוב שהיו בכורות ישראל יתירים על
מנין הלוויים מאתיים שבעים ושלושה,
והוצרכו לפדיון בכסף, ולא מנה
עודפין בבהמה. ושואלים: ממאי
[ממה, מניין] אתה מוכיח? דילמא לא
הוי נפישו להו בהמות טובא [שמא]
לא היו להם לישראל בהמות הרבה,
ולא היו בכורי החמורים עודפים על
בהמות הלוויים! ומשיבים: לא סלקא
דעתך [לא יעלה על דעתך] לומר כן,
דכתיב [שהרי נאמר]: "ומקנה רב היה
לבני ראובן ולבני גד" (שם לב, טו).

ומקשים: דילמא אפילו כן, [שמא אפילו כן], פשוטים דלויים הוו קיימי
לבהדי [בהמות פשוטות של הלוויים, שאינן בכורות, היו עומדות, שוות
במספרן, כנגד] בכורי בהמות ישראל! ומשיבים: מכל מקום, ראייה יש לדבר
מלשון המקרא, שכן אמר קרא [הכתוב]: קח את הלוויים תחת כל בכור בבני
ישראל, ואת בהמת הלוויים תחת בהמתם" (שם ג, מה) – בהמה אחת
("בהמת") תחת בהמות הרבה ("בהמות"). ומקשים: ואימא [ואמור] כי
"בהמת" משמעו לשון כללית, כמו "בהמה רבה" (יונה ד, יא)! ומשיבים:
אם כן, ליכתוב קרא [שיכתוב המקרא] או "בהמה תחת בהמה" או
"בהמתם תחת בהמתם", מאי [מה] משמעות שינוי הלשון "בהמת תחת בהמתם"? שמע מינה [למד מכאן] כי חד פטר טובא [אחד של לויים פטר הרבה
של ישראל]. אמר רבא, אף אנן נמי תנינא [אנו גם כן שנינו] כדברי ר' חנינא, במשנה הלה: ופודה בו, בשה אחד, פעמים הרבה, שנותנו לכהן בפדיון
פטור חמור, וחזור ולוקחו ממנו, ופודה בו פטר חמור נוסף, וכן הלאה. ולפי זה ר' חנינא לא חידוש משלו אמר, אלא טעמא דמתניתא [את טעמיה של
המשנה] הוא מפרש, והכי קאמר [וכך הוא אומר]: מאי טעמא [מה טעם] פודה בו פעמים הרבה? משום ששה אחד של בן לוי פוטר היה במדבר
כמה פטרי חמורים של ישראל.

ג ובענין קדושת הבכורות שבמדבר, איתמר [נאמר], ר' יוחנן אמר: קדשו בכורות שנוולו במדבר (בין בכור אדם ובין בכור בהמה), וריש לקיש אמר:
לא קדשו בכורות שנוולו במדבר. ומסבירים את טעמיהם, ר' יוחנן אמר קדשו בכורות שנוולו במדבר – דרחמנא אמר [שהרי התורה אמרה]

עיונים

והיו לי הלוויים בשאלות גורס כאן: וכל מקום שנאמר "לי" – לדורות. והוא כדברי
חז"ל בספרי (במדבר יא, טז), שמנו עשרה דברים שנאמר בהם "לי", והם קיימים לעולם.
מה לכסף שכן פודים בו הקדשות ומעשר שני שכאשר פודה אדם שדה מיד ההקדש
הריהו נתון כסף (ראה ויקרא פרק כז). וכן נאמר לגבי פדיון מעשר שני, כאשר אינו יכול
להעלותו לירושלים: "ונתתה בכסף" (דברים יד, כה). אבל פדיון פטר חמור בשה, שלא נזכר
במפורש בתורה באותה שעה במדבר – דבר חידוש הוא לדורות, וכלל הוא שכל חידוש
– אין בו אלא חידוש.
ור' חנינא טעמא דמתניתין מפרש לכאורה אין הדברים דומים, שהרי במדבר פדו בבת
אחת כמה פטרי חמורים בשה אחד, ואילו לדורות בוודאי לא ניתן לעשות זאת, אלא
צריך הכהן לחזור ולהקנות לישראל את השה, ורק אז יוכל לחזור ולפדות בו. אלא
שעיקר של דבר אחד הוא. שפדיון כמה פטרי חמורים על שה אחד במדבר, מלמד שאין
קדושה בפטר החמור, שמתפסים אותה בשה, ובכך היא פוקעת מן החמור, אלא יש
כאן חוב ממוני בלבד, שצריך ליתן שה לכהן, ומשום כן, גם לדורות, אם חזרו הכהן
ומקנה את השה לישראל – ניתן לחזור ולפדות בו. שאם משמעו של פדיון הריהו

ולדורות מנא לן – שיפטרו כזרי כהנים לויים. דמהאי קל וחומר לא שמעינן
אלא נמדנך. וממאי דבשה – של בן לוי, נפטרו פטרי חמורים של ישראל,
דקאמרת לעיל: בן לוי דהוה ליה שה דלפקע ליפקע? כסף לדורות – נכזר
אלס (נמדנך יט) "ופדיו מנן חדש
לדורות – (שמות יג) "ופטר חמור
תפדה בשה". נכסף פדו בכורים בלויים
שעה, דכתיב (נמדנך ג): "ולקחת חמשת
שקלים לגולגולת". הקדשות – (ויקרא
כו) "ואם המקדיש יגאל את ביתו וגו',
ומעשר שני – דכתיב (דברים יד):
"ונתתה בכסף", הילכך פדו זו בכורות
נמדנך כלדורות. תאמר בשה שאין פודין
זו הקדשות. תדע – שלא נמנו כזרי
זהמת ישראל, מדלא מנה הכתוב עודפים
בזהמה כמו שמנה בלויים שלשה ושבעים
ומאתים. דלא הוה – להן לישראל
זהמות טובא כלויים. ודילמא אפילו
הכי – דמקנה רב היה לבני ראובן,
אפילו הכי לא הוה ערפי בזהמה, שיהו
כזרי זהמת ישראל עודפים על פשוטי
זהמות לויים! ואימא – הא דכתיב
"בזהמת הלויים" – זהמות טובא משמע,
כדאשכחן צניניה (יונה ד) "וצהמה רבה",
אלמלא זהמה טובא משמע! אם כן –
דזהמת לויים (וצהמתן לישראל תרוייהו)
טובא משמע, ליכתביניהו קרא כי הדדי.
מדשני קרא צניניה – שמע מינה חד
פטר טובא. תנינא – צמתינן: ופודה
זו בשה פעמים הרבה. שאם חזר וקנאו
מיד הכהן לאחר שנתנו לו – חזר
ופודה זו פטר חמור אחר. ורבי חנינא
– דלמרי: שה אחד של בן לוי כו' –
טעמא דמתניתין קמפרש, והכי קאמר
כו'. לא קדשו בכורות – שנוולו
נמדנך.

הוספות

מה לכסף שכן פודין בו הקדש ומעשר
שני – אף על גב דהקדש נפדה
בשה וכל דבר, חוץ מעבד וקרקע ושוטר,
כדאמרין בפרק "יש בכור" (בכורות
נא, א) – היינו מטעם ששורה כסף כסף,
ולא מטעם שה. אבל פטר חמור נפדה
בשה כל דהו, ובשאר – בשוין, כדאמר
לקמן.

ופודה בו פעמים הרבה – פירש
הקונטרס: אם חזר וקנאו מיד
כהן אחר שנתנו לו – חזרו ופודה בו
פטר חמור אחר. ורבינו תם מפרש:
דאספק קאי, לקמן בפרקין (ט, א),
דקתני רישא: אחת בכרה ואחת לא
בכרה, ילדה זכר ונקבה – מפרש והוא
לעצמו. ובספק זה שלא יצא מידו הוצרך
למתני שחזור ופודה בו ספק אחר פעמים הרבה. וכן משמע דאספק קאי, דקתני
בתר הכי: נכנס לדיר להתעשר, ומוקי ליה בגמרא [א, א] בספק. אבל בוודאי
– לא אפשר למימר: פודה וחזור ופודה, כל זמן שהוא ביד ישראל ולא נתן.
דחא נתן לקמן בפירקין (ט, א): שתי חמורות שלא בכרו וילדו שני זכרים –
נותן שני טלאים לכהן.

לא קדשו בכורות (נמי) במדבר – לא בכור אדם ולא בכור בהמה. והא דפריך
לעיל: אפילו מבכור בהמה טהורה ליפטר, דחא בהמה טהורה זידיהו

למדת חכמים? שמע מינה [למד מכאן] כי חד פטר טובא [אחד של לויים פטר הרבה
של ישראל]. אמר רבא, אף אנן נמי תנינא [אנו גם כן שנינו] כדברי ר' חנינא, במשנה הלה: ופודה בו, בשה אחד, פעמים הרבה, שנותנו לכהן בפדיון
פטור חמור, וחזור ולוקחו ממנו, ופודה בו פטר חמור נוסף, וכן הלאה. ולפי זה ר' חנינא לא חידוש משלו אמר, אלא טעמא דמתניתא [את טעמיה של
המשנה] הוא מפרש, והכי קאמר [וכך הוא אומר]: מאי טעמא [מה טעם] פודה בו פעמים הרבה? משום ששה אחד של בן לוי פוטר היה במדבר
כמה פטרי חמורים של ישראל.

ג ובענין קדושת הבכורות שבמדבר, איתמר [נאמר], ר' יוחנן אמר: קדשו בכורות שנוולו במדבר (בין בכור אדם ובין בכור בהמה), וריש לקיש אמר:
לא קדשו בכורות שנוולו במדבר. ומסבירים את טעמיהם, ר' יוחנן אמר קדשו בכורות שנוולו במדבר – דרחמנא אמר [שהרי התורה אמרה]

הפקעה של קדושה שיש בפטר החמור, והתפסותה בשה – צריך היה לפדות כל פטר
חמור בשה לעצמו, כפי שהיה בבכורות ישראל ובלויים, שלוי אחד בא תחת בכור אחד.
וגם לדורות – לא ניתן היה לחזור ולפדות באותו שה, שהרי אין קדושה חלה על
קדושה.
לא קדשו בכורות במדבר – ומה שנאמר "קדש לי כל בכור" (שמות יג, ב) – לגבי הבכורות
שהיו במצרים נאמר, מפני שניצולו במכת בכורות (ראה שמות רבה פי"ט ט. רמב"ן על
התורה שמות יג, יא).

אורה ההלכה
ופודה בו פעמים הרבה – פודים בשה אחד כמה פעמים. כמשנה הלה (ט, א) (באה"ג). כגון
שפדה פטר חמור בשה ונתנו לכהן, וחזר וקנאו מן הכהן (כפירוש רש"י). וכן במקום שיש
לו ספק פטר חמור, שאז מפרש תחתיו שה הוא שלו (כפירוש רבינו תם, ראה בתוס') –
רשאי לפדות עליו פטר חמור ודאי. או שאם יש לו עשרה ספקות – פודה אותם כאחת
על שה אחד (ש"ך). (ש"ע י"ד שכ"א, ה בהגהה).

דמעיקרא — נמדנר. והאי "קדש לי כל זכור" מוקי ליה ריש לקיש נמדנר. אבל נמדנר לא קדש, מדכמיז "כי יבאך" והדר — "והעצרת כל פטר רחם". בבמות — כל אחד צנה מוצה ומקריב עליו. ומשהוקם המשכן נאסרו, כדכמיז (ויקרא יז): "ואל פתח אהל מועד לא תבאו" וגו'. ועבודה בבכורות — זכורי ישראל היו מקריבים, ומכאן ואילך הנהיגו. אלא שזכורות קדשו! דאי לא תימא הכי — אלא נאומן שולדו נמדנר. בן שנה בר עבודה — הא משאלו ממנרים עד שהוקם המשכן שאלו חלו הוא דהוא! דלא פסיק קדושת בכורות — דהנן שולדו נמדנר קדשו — איכא למימר דמעיקרא שולדו (נמדנר) [נמדנר] נקדושתיהו קיימי כו'. ומינה — איכא למשמע דלא קדשו זכורות נמדנר, דקמי "אחיו היום" מכלל דמכאן ואילך לא קדשו שום ראשון הקריבו כל זכורי צנה שאלו ממנרים. מעיקרא לא — שלא היה יכול כל אחד לעשות מוצה להקריב זכורות שלו, דחזות לא קרבו צנמת יחיד. הוזהרו לקדש — ולעולם לכשינסו לארץ. במצרים לא קדשו — צנמיה, והא מודו כולו לעיל נאומן שאלו ממנרים! והכתיב פקוד כל בכור זכר — מנן חדש ומעלה. וכן חדש ודאי נמדנר נולד, דהא האי מעשה צנמה שנית הוא!

תוספות

הפקיעה בהמת ישראל הטהורה — אין זה אליבא דריש לקיש לפי סברתו של עכשיו. ומיהו, לפי מסקנא דלקמן, הוקדשו בחומש הפקודים ואחר כך פסקו, ניחא. **אותו** היום — מכאן ואילך לא קרוב. ואף על גב דנדרים ונדבות קרוב משם ואילך — משום בכורות נקט "אותו היום". **אלא** אי איתמר כו' — למסקנא זו לא נאמרו הני תיובתא דלעיל. וכחאי גוונא איתא בריש "החולץ" (יבמות לה, ג) גבי אלמנה מעוברת, ובפרק קמא דחגיגה (א, ז), ופרק "המפלת" (נדה כד, א) גבי פניו מוסמסין. ובכמה דוכתי איכא טובא.

ליקדשו, דכתיב: "קדש לי כל בכור". וריש לקיש אמר: "קדש לי כל בכור" (שמות יג, ב). וריש לקיש אמר: אמנם קדשו הבכורות שבמצרים, אבל לא קדשו בכורות שנולדו במדבר. וראיתו, מדכתיב [ממה שנאמר] בענין הבכורות: "והיה כי יבאך אל ארץ הכנעני" (שם יא) וכתיב בתריה [ונאמר אחרי]: "והעברת כל פטר רחם לה" (שם יב), ומכלל הדברים אתה למד דמעיקרא [שמתחילה], במדבר, אלה שנולדו שם לא קדשו [קדשו]. איתביה [הקשה לו] רבי יוחנן לריש לקיש ממה ששינוי במשנה: עד שלא הוקם המשכן במדבר היו במות לבנות מזבח ולהקריב עליו קרבן, ועבודה של הקרבת הקרבנות היתה בבכורות. הרי שהיו הבכורות קדושים במדבר! אמר ליה [לו] ריש לקיש: מדובר שם באותן בכורות שיצאו ממצרים, ולא אלו שנולדו במדבר. ומעירי: הכי נמי מסתברא [כך גם כן מסתבר], שהבכורות שיצאו ממצרים הם שהקריבו קודם שהוקם המשכן, דאי לא תימא הכי [שאם לא תאמר כך], וכי בן שנה בר מיעבד [בן עשית] עבודה הוא? והרי שנה לאחר שיצאו ממצרים כבר הוקם המשכן, ושואלים: ודקארי לה מאי קארי לה [ומי שמקשה אותה, ר' יוחנן שמביא ראייה זו כנגד ריש לקיש, מהו מקשה אותה? הרי ברור שהבכורות שנולדו במצרים הם שהקריבו באותה שעה! ומשיבים: הכי קא קשיא ליה [כך קשה לו]: אי אמרת בשלמא דלא פסיק קדושתיהו [נניח אם אתה אומר שלא פסקה קדושתם של בכורות, משעה שנאמר במצרים "קדש לי כל בכור", וגם אלו שנולדו במדבר היו קדושים — הנך דמעיקרא נמי לא פקעא קדושתיהו [אלה שמתחילה, הברורות שנולדו במצרים, גם כן לא פקעה קדושתם], ולכן הקריבו קודם שהוקם המשכן. אלא אי אמרת דפסק קדושתיהו [אם אתה אומר דפסקה קדושתם של בכורות, ולא קדשו בכורות במדבר — הנך דמעיקרא נמי פקעא ליה קדושתיהו [אלה שמתחילה גם כן פקעה קדושתם! ואידך [והאחר, ריש לקיש] משיב: אין מכאן ראייה, אלא דקדוש — קדוש נמי שקדש במצרים — קדש] ושוב לא פקעה קדושה ממנו, מי דלא קדוש — לא קדוש [שלא קדש במצרים — לא קדש במדבר]. איתביה [הקשה לו] ר' יוחנן לריש לקיש, ממה ששינוי בקרייתא: אותו היום שהוקם המשכן קרבו להם בישראל כל סוגי הקרבנות, נדרים ונדבות, חטאות ואשמות, בכורות במה ששינוי קדושים במדבר! השיב לו: הכי נמי [כך] מדובר באותן בכורות שיצאו ממצרים ונתקדשו כבר שם. ומעירי: הדין בקרייתא זו איכא דאמרי [יש אומרים] אותו בלשון זו: איתביה [הקשה לו] ריש לקיש לר' יוחנן ממה ששינוי בה: אותו היום שהוקם המשכן קרבו להם ישראל נדרים ונדבות חטאות ואשמות בכורות ומעשרות. וננייק מכאן: אותו היום — אין [כך]. מיכן ואילך — לא. הרי שלא קדשו בכורות במדבר! ודוחים: אימא [אומר]: מאותו היום ואילך קרבו כל אותם קרבנות. ושואלים: ומאי קמשמע לן [ומה הוא משמע לנך] בכך? ומשיבים: מאותו היום ואילך — אין [כך]. הקריבו אותם קרבנות, אבל מעיקרא [מתחילה], קודם שהוקם המשכן — לא. אלמא [מכאן] שחובות, כלומר, קרבנות חובה, כגון אלו, בממה לא קרבו [לא קרבו]. אלא דווקא קרבנות נדבה ומציעים: תא שמע [בוא ושמע] ראייה נוספת לשיטת ר' יוחנן, ממה ששינוי בקרייתא: נמצאת אתה אומר: בשלשה מקומות קדשו בכורות לישראל: במצרים, ובמדבר, ובכניסתן של ישראל לארץ. במצרים מהו אומר? "קדש לי כל בכור" (שמות יג, ב), במדבר הוא אומר: "כי לי כל בכור בבני ישראל" (במדבר ח, יז), בכניסתם לארץ הוא אומר: "והיה כי יבאך ה' אל ארץ הכנעני וכו' והעברת כל פטר רחם לה" (שמות יג, יא). הרי שבכורות קדשו במדבר! אמר רב נחמן בר יצחק: כוונת הברייתא היא שבשלשה מקומות הוזהרו [נצטוו] ישראל על הבכורות ליקדש, ואולם לא קדשו בפועל. ומקשים: ולפי זה, במצרים נמי לא קדשו [גם כן לא קדשו]? הא קאמרינן דקדשו [הרי אמרנו שקדשו] לדעת הכל! ומשיבים: הכי קאמר [כך אומר] התנא: בשלשה מקומות הוזהרו, מהן קדשו (במצרים ובארץ) ומהן לא קדשו (במדבר). מתקיף לה [מקשה על כך] רב פפא: ובמדבר לא קדשו? והכתיב [והרי נאמר] בשעה שנבחרו הלויים תחת בכורות ישראל: "פקוד כל בכור זכר לבני ישראל מן חדש ומעלה" (במדבר ג, מ), ואלו בוודאי נולדו במדבר, שהרי מנין זה היה בשנה השנית לצאתם ממצרים! אלא, אי איתמר הכי איתמר [אם נאמר שנחלקו ר' יוחנן וריש לקיש בענין זה, כך נאמר], רבי יוחנן אמר: קדשו בכורות במדבר ולא פסקו מקדושתם, וריש לקיש אמר: קדשו בכורות במדבר עד אותה שעה,

מסורת הש"ס
 ב. משנה זבחים קיב, ב. שם קטוב, תוספתא זבחים פ"ג ב. ספרי דברים יב, ח. מדרש תנאים דברים יב, ט. ב"ר פ"ג יג, ויק"ר פ"ב ה. במדבר פ"ד ח. קה"ר פ"ה ה. פס"ר פ"ה. תנחומא אחרי מות ית. שם יב. תנחומא בובר תולדות יב. אגדת בראשית (בובר) פ"ג א. ילק"ש תורה נט. שם קיא. שם שסא. שם תקעט. שם תתפא. ילק"ש נ"ד עט. שם תקיא. ועיין ירושלמי מגילה פ"א ה"יב.
 ג. במד"ר פ"ג א. סדר עולם רבה פ"ז.
 ד. מכליתא דרשב"י שמות יג, יב.

גרסות

הנך דמעיקרא נמי לא פקעא קדושתיהו בתיימי: הני בקדושתיהו קיימי. **קרבו להם ישראל** יש בכת"י: **קרבו להן לישראל** ויש: **קרבו להם**. **הכי נמי באותן ברוב** כתי"י: **הכא נמי באותן**. **מאותו היום** אין בכת"י ומי: **מאותו היום ואילך** אין.

לשוך

ודקארי לה מאי קארי לה ביטוי זה המצוי בתלמוד, יש שקראוהו "ודקארי" (בא' נחה, כאם קריאה בלבד) מלשון קריאה. ואחרים מפרשים: ודקא ארי, כאשר "ארי" הוא שורש קרוב ל"ירה" במשמעות הורה. ובערוך (בערך "ערי") מסביר בשם הגאונים כי עיקר השורש הוא "ערא" ועניינו כמו "עריב" (בחילוף א' בע', המצוי בארמית) ועניינו: מי שיערב דברים אלה ושייך אותם זה לזה, מה טעם עשה כן.

נדרים ונדבות, חטאות ואשמות, בכורות בהמה טהורה ומעשרות (מעשר בהמה). הרי שהיו בכורות בהמה קדושים במדבר! השיב לו: הכי נמי [כך] מדובר באותן בכורות שיצאו ממצרים ונתקדשו כבר שם. ומעירי: הדין בקרייתא זו איכא דאמרי [יש אומרים] אותו בלשון זו: איתביה [הקשה לו] ריש לקיש לר' יוחנן ממה ששינוי בה: אותו היום שהוקם המשכן קרבו להם ישראל נדרים ונדבות חטאות ואשמות בכורות ומעשרות. וננייק מכאן: אותו היום — אין [כך]. מיכן ואילך — לא. הרי שלא קדשו בכורות במדבר! ודוחים: אימא [אומר]: מאותו היום ואילך קרבו כל אותם קרבנות. ושואלים: ומאי קמשמע לן [ומה הוא משמע לנך] בכך? ומשיבים: מאותו היום ואילך — אין [כך]. הקריבו אותם קרבנות, אבל מעיקרא [מתחילה], קודם שהוקם המשכן — לא. אלמא [מכאן] שחובות, כלומר, קרבנות חובה, כגון אלו, בממה לא קרבו [לא קרבו]. אלא דווקא קרבנות נדבה ומציעים: תא שמע [בוא ושמע] ראייה נוספת לשיטת ר' יוחנן, ממה ששינוי בקרייתא: נמצאת אתה אומר: בשלשה מקומות קדשו בכורות לישראל: במצרים, ובמדבר, ובכניסתן של ישראל לארץ. במצרים מהו אומר? "קדש לי כל בכור" (שמות יג, ב), במדבר הוא אומר: "כי לי כל בכור בבני ישראל" (במדבר ח, יז), בכניסתם לארץ הוא אומר: "והיה כי יבאך ה' אל ארץ הכנעני וכו' והעברת כל פטר רחם לה" (שמות יג, יא). הרי שבכורות קדשו במדבר! אמר רב נחמן בר יצחק: כוונת הברייתא היא שבשלשה מקומות הוזהרו [נצטוו] ישראל על הבכורות ליקדש, ואולם לא קדשו בפועל. ומקשים: ולפי זה, במצרים נמי לא קדשו [גם כן לא קדשו]? הא קאמרינן דקדשו [הרי אמרנו שקדשו] לדעת הכל! ומשיבים: הכי קאמר [כך אומר] התנא: בשלשה מקומות הוזהרו, מהן קדשו (במצרים ובארץ) ומהן לא קדשו (במדבר). מתקיף לה [מקשה על כך] רב פפא: ובמדבר לא קדשו? והכתיב [והרי נאמר] בשעה שנבחרו הלויים תחת בכורות ישראל: "פקוד כל בכור זכר לבני ישראל מן חדש ומעלה" (במדבר ג, מ), ואלו בוודאי נולדו במדבר, שהרי מנין זה היה בשנה השנית לצאתם ממצרים! אלא, אי איתמר הכי איתמר [אם נאמר שנחלקו ר' יוחנן וריש לקיש בענין זה, כך נאמר], רבי יוחנן אמר: קדשו בכורות במדבר ולא פסקו מקדושתם, וריש לקיש אמר: קדשו בכורות במדבר עד אותה שעה,

עיונים

ועבודה בבכורות והוא מה שנאמר במעמד הר סיני: "וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות ויזבחו זבחים" וכו' (שמות כד, ה) (ראה זבחים קטוב). ויש שהעיר כי בזמן שהיו הבמות מותרות, כל אחד יכול להקריב על מזבח שהוא בונה לו. אלא שבמעמד הר סיני היתה זו במת ציבור, שהוקרבו עליה קרבנות הציבור, ומשום כך הוצרכו דווקא לבכורות בתור כהנים (חזון איש, וראה להלן). **אלמא חובות בממה לא קרוב** רש"י פירש כי הקרבת בכור לא נהגה קודם לכן בבמת היחיד (ושאר קרבנות שהוצרכו עדיין לא נצטוו עליהם באותה שעה). ומכאן למדנו שגם בשעת היתר הבמות, כגון משנבנסו לארץ עד שהוקם הבית בשילה — אין יחיד מקריב בממה שהוא בונה לעצמו אלא נדר ונדבה, אבל לא קרבן חובה. ורבינו גרשום פירש כי יש ללמוד מכאן אף לגבי במת ציבור, שהיתה בגלגל, ולאחר מכן בנבוג ובעין, שלא קרבו שם חובות היחיד, אלא דווקא נדרים ונדבות. והדברים תלויים במחלוקת תנאים בקרייתא במסכת זבחים (ק"א), האם אכן קרבו חובות היחיד בבמת הציבור שבגלגל. ומצד אחר — במה

שנחלקו אחרונים האם דין הבמה שבמעמד הר סיני, כדן במות הציבור שלאחר הכניסה לארץ, ומתוך כך האם ניתן ללמוד מזה על זו (ראה טורי אבן ומצפה איתן במסכת חגיגה ו, א ובחידושי הגר"י כאן). **וריש לקיש אמר קדשו ופסקו** כלומר, קדשו במצרים וכן במשך כשנה במדבר, עד שבאו הלויים תחתם, ואז פסקו מלקדש עד הכניסה לארץ. ובתוס' העירו כי לפי זה, לא היה מקום מתחילה לקדושת שהקשה ר' יוחנן על ריש לקיש, ממה ששינוי שקודם שהוקם המשכן היתה עבודה בבכורות, וכן ממה שקרבו בכורות במדבר, שהרי גם לשיטתו קדשו או הבכורות. ובאמת, לדרכו של רב פפא לא נאמרו כלל הדברים. אבל יש שהציע לפרש כי מה שאמר רב פפא, שלדעת ריש לקיש קדשו ופסקו — משמעו שקדשו במצרים, ופסקו עד השנה השנית כשנבחרו הלויים, ואז קדשו שוב כהוראת שעה, ושוב פסקו עד הכניסה לארץ (חזון איש, וכפי שראה מפירוש הרמב"ן לתורה. וראה רש"י).